

Oud-Utrecht

Aan:

Gemeente Utrecht

T.a.v. Ontwikkelorganisatie Ruimte - Stedenbouwvisie

Antwoordnummer 3375

3500VP Utrecht

E-mail zienswijzestedenbouwvisie@utrecht.nl

Van:

Historische Vereniging Oud-Utrecht

t.a.v. Hansje Amelink, secretaris bestuur

P. Breughelstraat 8

3583 SK Utrecht

E-mail: bestuur@oud-utrecht.nl

Opsteller: Pieter Buisman /

Commissie Cultureel Erfgoed

Utrecht, 16 november 2024

Betreft: Zienswijze concept-stedenbouwvisie

Geachte raad,

De Historische Vereniging Oud-Utrecht (in het vervolg Oud-Utrecht) heeft met belangstelling kennisgenomen van het concept van de 'Stedenbouwvisie Utrecht 2040'. Graag maken wij gebruik van de mogelijkheid om op dit concept onze zienswijze te geven.

In de kern komt zienswijze van Oud-Utrecht neer op de volgende punten:

- Een stedenbouwvisie is bij uitstek een middel om de cultuurhistorische waarden te borgen en versterken in en door wisselwerking met de dynamiek van de stad;
- Het voorliggende concept schiet daarin te kort: de visie is te eenzijdig gericht op hoogbouw en de rechtvaardiging daarvan, de andere waardevolle aspecten ten spijt;
- De stedenbouwvisie is te volgzzaam op de maatschappelijke ontwikkeling, ze is weinig autonoom en authentiek; in een stedenbouwvisie dient juist de ruimtelijke en cultuurhistorische kwaliteit van de stad het vertrekpunt te zijn;
- Cultuurhistorie dient daarom expliciet te worden toegevoegd aan de overkoepelende waarden;
- Een autonome en authentieke visie vereist een gedegen analyse en waardering van op stedelijk niveau bepalende structuren; niet alleen om het behoud, maar vooral ook om de betekenis voor en de bijdrage aan de ontwikkeling van de stad; een dergelijke analyse en waardering ontbreekt, waardoor het potentieel van de ruimtelijke kwaliteit en het cultuurhistorisch erfgoed voor de stedelijke ontwikkeling niet tot uitdrukking komt en keuzes niet expliciet gemaakt kunnen worden.
- Cultuurhistorie dient daarom te worden toegevoegd aan de uitgangspunten en spelregels voor de ruimtelijke ontwikkeling; dat is in lijn met de bedoeling van de omgevingswet waarin de integrale benadering en afweging uitgangspunt is, en met het belang van de omgevingswet en -instrumenten om het behouden, benutten en beleven van het cultuurhistorisch erfgoed te borgen.

Een gemiste kans

Oud-Utrecht zet zich in voor het cultuurhistorisch erfgoed van Utrecht. Cultuurhistorisch erfgoed bepaalt in hoge mate de identiteit van een stad, en zeker van onze stad Utrecht. Oud-Utrecht staat niet alleen voor het behoud van het cultuurhistorisch erfgoed, maar ook voor het benutten en beleven ervan. Utrecht kent daarvan vele geslaagde voorbeelden, van middeleeuwse kerken tot twintigste-eeuwse fabriekshallen. De afgelopen 50 jaar is steeds duidelijker geworden dat cultuurhistorie geen hinder voor, maar 'smaakmaker' van de vooruitgang is: de singels zijn hersteld, Cereol een leuke plek om te wonen en te ontmoeten, de limes na 2000 jaar weer zichtbaar en beleefbaar. Cultuurhistorisch erfgoed maakt Utrecht Utrecht, Zuilen Zuilen, Lunetten Lunetten, niet alleen in zijn fysieke verschijningsvormen, ook in de uitdrukking die deze geven aan sociale, culturele en economische waarden uit heden en verleden.

Een stedenbouwvisie is bij uitstek een middel om deze waarden te expliciteren en te sublimeren, omdat daarin het erfgoed niet op zich, maar juist in een dynamische, maatschappelijke context wordt geplaatst, waarin verleden, heden en toekomst in wisselwerking treden.

Oud-Utrecht moet constateren dat het concept dat nu voor ligt daarin tekortschiet, en dat is een gemiste kans. Met alle respect en waardering voor de zinvolle uitgangspunten en overkoepelende waarden, komt de stedenbouwvisie bij ons toch vooral over als een hoogbouwnota 2.0. Uit de verdichtingsopgave waarvoor de stad staat is dat niet geheel onbegrijpelijk, maar het lijkt nu dat deze stedenbouwvisie eerder een stedenbouwkundige 'verpakking' is van keuzes die op andere gronden reeds gemaakt zijn, het intensieve en uitgebreide participatietraject ten spijt.

Te volgzaam, weinig autonoom en authentiek

De stedenbouwvisie is in onze ogen te volgzaam. Eén van de doelen lijkt daarvoor een teken aan de wand: *'We beogen de doorlooptijd van projecten te verkorten'*, met het argument *'...omdat er minder ruimte is voor discussie over basisprincipes'* (p.5). De stedenbouwvisie zou juist het document moeten zijn waarin en waarmee die discussie gevoerd wordt. We kunnen ons goed verenigen met het uitgangspunt: de stedenbouwvisie *'vormt een richtinggevend kader voor de stedelijke omgeving'* en samen met de RSU 2040 *'het startpunt om vroegtijdig het gesprek te voeren over de beoogde kwaliteit en leefbaarheid bij ruimtelijke ontwikkelingen'* (p.5). Dat stelt wel eisen aan de statuur.

Oud-Utrecht had liever gezien dat in deze visie de ruimtelijke, en dus ook de cultuurhistorische kwaliteit als een autonome waarde was benaderd en gepresenteerd. Niet los van de maatschappelijke dynamiek, maar wel met een autonome en authentieke bijdrage daaraan. Dat kan op punten tot tegenstellingen leiden, maar dat maakt de keuze scherp.

Voeg een vijfde overkoepelende waarde toe: verbinding van verleden, heden en toekomst

De geschiedenis, de cultuurhistorie en het erfgoed bepalen in hoge mate de identiteit en het karakter van de stad, de wijken en de buurten. Ze worden wel hier en daar genoemd, maar niet expliciet gemaakt en ingezet als een inspirerende en stimulerende kwaliteit. Voeg daarom een vijfde overkoepelende waarde toe: *'Verbinding van verleden, heden en toekomst'*.

Koester en behoud de erfenis uit verleden, ze is eenmalig, uniek en onvervangbaar en bepaalt de identiteit: ruimtelijk, maatschappelijk en emotioneel. Benut deze erfenis, baat ze uit: laat dit kapitaal uit het verleden renderen in heden en toekomst. Borg dit door iedereen deze erfenis te laten beleven.

Begin met een gedegen analyse en waardering

De stedenbouwvisie stelt (p.9):

'Deze ontstaansgeschiedenis is op veel plekken in Utrecht zichtbaar en zorgt ervoor dat de stad leesbaar is: je kunt herkennen waar je bent in de stad op basis van deze structuren en de gebouwde

omgeving. Het karakter is in de basis ontstaan door het onderliggende bodem- en watersysteem in combinatie met de tijdperiode waarin de verschillende buurten zijn gebouwd.

De positie in de stad en de ligging aan stedelijke structuren is tevens van invloed op de identiteit van een plek. Ook dragen de landschappelijke kenmerken bij aan de wijze waarop de eigenheid van een plek wordt ervaren. Het Utrechts erfgoed, de historische, maar ook hedendaagse monumenten zijn dragers voor de Utrechtse identiteit.

Op de schaal van gebouwen zijn bijvoorbeeld de bouwstijl, compositie, maat en schaal, materiaalgebruik en detaillering van belang. Bij elke locatie zijn er aanknopingspunten die benut kunnen worden in het ontwerp. Bij elke ontwikkeling moet de vraag gesteld worden of een ontwikkeling zich moet voegen naar het bestaande, of het bestaande juist een impuls moet geven met meer eigenheid.'

Dat onderschrijven wij van harte. Maar eigenheid is al intrinsiek aan cultuurhistorisch erfgoed. Dat behoeft eerder respect en versterking dan een impuls met meer eigenheid. Daarbij willen we nog eens benadrukken dat het bij erfgoed het niet alleen gaat om (individuele) monumenten, maar ook - en zeker op het niveau van een stedelijke visie - om de onderlinge samenhang, de ensembles, de structuren, het groen, het water, de zichtlijnen, de straten en pleinen en – niet te vergeten de sociale en emotionele waarden die daaraan verbonden zijn.

Een gedegen analyse van de ruimtelijke kwaliteit en stedenbouwkundige en cultuurhistorische waardering daarvan is onontbeerlijk om de laatste vraag uit bovenstaand citaat gefundeerd en weloverwogen te beantwoorden. Die analyse en waardering ontbreken in deze visie. Om vooruit te kijken moet je eerst weten waar je staat en waar je vandaan komt.

Alleen noemen dat de ontstaansgeschiedenis en daaruit voortgekomen structuren en gebouwde omgeving bepalend zijn voor karakter en identiteit is niet genoeg. De stedenbouwvisie moet de structuren en elementen die daarvoor op stedelijk niveau bepalend zijn, concreet benoemen en vervolgens aangeven hoe deze behouden, benut en beleefd kunnen worden in de dynamische ontwikkeling van de stad.

Nogmaals, dat vraagt om een gedegen analyse en waardering. Als voorschot daarop kunnen we zonder daarbij uitpuddend te willen zijn een aantal van die structuren en elementen benoemen:

- Zichtlijnen op de Domtoren (en waar deze inmiddels reeds zijn verdwenen)
- Oriëntatie van de Vaartsche Rijn op de torens van de Nicolaikerk
- De kaarsrechte Amsterdamsestraatweg als onderdeel van de Route Impériale no 2
- Letterlijk Oog in Al
- De singels
- Oude verkavelingen en waterlopen: Hoofddijk, Zwarte Water
- De Maliebaan, maar ook de Beneluxlaan, de as van Berlage en de Carnegiedreef
- Het Merwede- en AR-kanaal, de Leidsche Rijn
- De Oosterspoorbaan
- De grote parken, Amelisweerd, Noorderpark, het veenweidegebied
- De forten en lunetten
- En nog meer

We verwijzen hierbij naar de RSU 2040 waarin zeer concreet de cultuurhistorische waarden en hun betekenis voor de ruimtelijke ontwikkeling worden benoemd (o.a. p.55). Deze stedenbouwvisie zou daarvan de uitwerking en concretisering moeten zijn, maar we vinden daarvan, behoudens wat algemene woorden en zinnen, in deze stedenbouwvisie niets terug.

Het zicht ontnomen

De noodzaak hiervoor blijkt al uit hoe de visie omgaat met het icoon van onze stad: de Domtoren. *'De Dom moet je kunnen blijven zien'*. Deze uitspraak van een bewoner staat centraal in de paragraaf over hoogbouw met een menselijke maat (p.30,31). Elke Utrechter zou het gezegd kunnen hebben. Echter,

dat zicht op de Domtoren is velen inmiddels al ontnomen, en zal nog velen ontnomen worden. En van ver is de Domtoren allang niet meer het herkennings- en oriëntatiepunt. De visie:

'Nieuwe hoogbouw moet zich verhouden tot ons historisch centrum met de Dom als belangrijk oriëntatiepunt van Utrecht. De Dom is vooralsnog de hoogste toren met een hoogte van 112,3 meter. In de Leidsche Rijn Centrum wordt de Mark gebouwd, het eerste gebouw in Utrecht dat hoger is dan de Domtoren.' Er komen er dus meer?

Waarom de Domtoren niet benoemd als het belangrijkste oriëntatie- en identiteitspunt?

Als we de Domtoren zien als het icoon van Utrecht, dan moeten we ook borgen dat de Domtoren dat icoon blijft en het zicht op de Domtoren wordt geborgd.

De stedenbouwwisie komt echter niet verder de vraag naar 'slimme sturing':

'Utrecht ligt in het centrum van verschillende waardevolle (UNESCO) landschappen, heeft een historische binnenstad, en verschillende beschermde stads- en dorpsgezichten rijk aan cultuurhistorie waar grote bouwhoogten veel impact kan hebben. Grote watervlakten als tegenwicht ontbreken. Dit vraagt om een slimme sturing op hoogbouw en een beperkte maximale bouwhoogte. Nieuwe hoogbouw moet zich verhouden tot ons historische centrum met de Dom als belangrijk oriëntatiepunt van Utrecht.'

Waarom een 'slimme' sturing op hoogbouw. Wat is er 'slim'? Dat proeft als het kan eigenlijk niet, maar met een trucje wel! Maak vooral duidelijk wat gewenst is en wat niet, wat kan en wat niet. XL max 105m is absoluut wel 7,3 m lager dan de Domtoren, maar op het zicht even hoog. Door hun breedte, kleur en materiaal domineren deze nieuwe gebouwen inmiddels het stadsbeeld en de Domtoren, die er vanuit verschillende gezichtspunten inmiddels geheel achter schuil gaat. Helaas nemen gedane zaken geen keer, maar wij pleiten er sterk voor de schade niet verder te vergroten. De voorgestelde bouwhoogte voor Lunetten/Koningsweg en USP van max 105 vindt volgens de stedenbouwwisie een rechtvaardiging in het feit dat de één tot een knooppunt is benoemd en de ander blijkbaar (inter)nationale aantrekkingskracht heeft. Een stedenbouwkundige argumentatie vanuit de ruimtelijke kwaliteit en de cultuurhistorische waarden ontbreekt. We lezen niets over de impact van deze hoogbouw op de nabije, maar vooral ook verre omgeving als het fraaie, maar ook kwetsbare Kromme Rijngebied. Datzelfde geldt voor argumentatie voor de categorie L+ 90m in Galgenwaard en Westraven.

Voeg een twaalfde uitgangspunt toe: de cultuurhistorische waarden behouden, benutten en beleven

De stedenbouwkundige uitgangspunten (hoofdstuk 3) vormen de spelregels voor de stedelijke ontwikkeling en gezamenlijk *'de ingrediënten om bij elke ruimtelijke ontwikkeling te sturen op de ruimtelijke kwaliteit en leefbaarheid. De uitgangspunten komen voort uit, en dragen stuk voor stuk bij aan de vier waarden die uit de toekomstgesprekken naar voren zijn gekomen: de mens voorop, diversiteit en mening, ruimte voor ontmoeting en een aangename groene leefomgeving'*. Daaraan ziet Oud-Utrecht dus nog een vijfde waarde *'de verbinding van verleden, heden, toekomst'* toegevoegd. *'De uitgangspunten gelden voor de hele gemeente. Bij elke stedelijke ontwikkeling dienen deze uitgangspunten vertaald te worden naar de gebiedseigen oplossingen. De eigenheid, geschiedenis en beleving van een plek, is altijd het startpunt bij de vertaling van de uitgangspunten naar het gebied.'* Onontkoombaar is dan ook dat – naast het opnemen van de waarde *'de verbinding van verleden, heden, toekomst'* en een gedegen analyse en waardering van de op stedelijk niveau bepalende structuren en elementen – aan de elf stedenbouwkundige uitgangspunten een twaalfde uitgangspunt moet worden toegevoegd: *'behouden, benutten en beleven van de cultuurhistorische waarden'*.

Oud-Utrecht wil graag bijdragen om dit twaalfde uitgangspunt op eenzelfde wijze als de overige elf uit te werken en zo gewenst van een quote te voorzien. Daarnaast kan het belang van cultuurhistorische waarden worden benoemd bij uitgangspunten als *'Ruimte voor gemeenschappen'*, *'Stedenbouw met een menselijke maat'*, *'Uitnodigende openbare ruimte'* en *'Gevarieerd en verbonden groenblauw'*.

Dit is ook in lijn met de omgevingswet, waarvan de grondslag een integrale benadering en afweging is. Bovendien is geven de omgevingswet en nieuw wettelijke kader en nieuwe instrumenten om het behoud, de benutting en de beleving van het cultuurhistorisch erfgoed in de bredere context van zijn omgeving te borgen en te stimuleren.

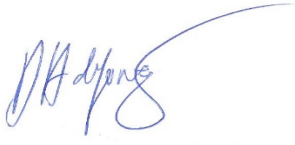
Tenslotte

Tenslotte nog een citaat uit 'Tenslotte' (p.55) en enkele slotopmerkingen.

'Utrecht is een prachtige, historische stad met veel kwaliteiten. Een stad met een rijke geschiedenis. Utrecht heeft de sfeer van een dorp met alle mogelijkheden en voorzieningen van een grote stad. Die combinatie van rust en reuring is de kracht van Utrecht en die willen we behouden bij het ontwikkelen van de stad. Utrecht, dat zijn tien diverse wijken, maar overal zie je de Dom. Utrecht zal zich altijd blijven ontwikkelen, maar wel op zijn Utrechts: met oog voor het historisch karakter van de stad en door ontwikkelingen altijd in te zetten om de stad beter te maken.'

Oud-Utrecht onderschrijft dit helemaal met een onderstreping van ons. Want het zijn mooie woorden, maar ze vragen voor deze stedenbouwvisie nog wel een extra slag, aanscherping en consequente keuzen om te voorkomen dat mooie woorden in holle frasen opgaan.

Hoogachtend,

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'D.A. de Jong', is written over a faint rectangular box.

Voorzitter Oud-Utrecht